חלומות בארץ חדשה

הדרמה הטלוויזיונית "דבר על מקום המצאם" חוזרת לימי הרדיו של 1949, לשיכון עולים בראשית ימי המדינה, למדור לחיפוש קרובים, להתחלות מחדש בצל געגועים.

אורית הראל 15/04/2013

הסופרת והמחזאית נאוה סמל מרבה לעסוק בכתיבתה בניצולי שואה ובבני הדור השני, בחיים הקרועים והמאוחים שהניצולים נאבקו לשקם ולהתחיל מחדש. הפעם, בדרמה הטלוויזיונית "דבר על מקום המצאם", שתשודר במוצאי יום העצמאות (16.4) בערוץ 1, היא עוסקת בשתי משפחות כאלה מנקודת מבט של ההתחלה החדשה בארץ חדשה, במדינה החדשה. הסרט עוסק במשפחה רומנית ובמשפחה יוונית - או שמא נכון יותר לומר חלקי משפחות - שגרות דלת מול דלת בשיכון עולים בשנת 1949, שתי משפחות שמנסות, כל אחת בדרכה, לבנות את חייה החדשים והאחרים במדינה חדשה וצעירה, הנאבקת על עצם קיומה.

מצד אחד, חנה-אנוצה הרומנייה, שמתגוררת עם בנה ניסן, פעם חצוצרן (אמו מכרה את החצוצרה שלו בעבור לחם) שעדיין חולם לחזור ולנגן ג'ז (הוא מעריץ את דיזי גילספי) ובינתיים נאלץ לעבוד בכל עבודה מזדמנת כדי לפרנס גם את אשתו ההרה גיטה ואת בנו הקטן אביחי. אביו, יענקל, עזב אותם שנים לפני המלחמה, כשנסע לאמריקה, הבטיח להביאם בעקבותיו ומאז נעלמו עקבותיו. חנה וניסן עברו את המלחמה והשואה ושרדו; גיטה שרדה במחבוא אצל נוצרים וטרם לא השתחררה לגמרי מסממני נצרות בשגרת יומה (היא מרבה להצטלב). היא וניסן נפגשו כפליטים, התאהבו והרו מיד את אביחי.

בדלת ממול מתגוררות רבקה התופרת ובתה שריקה, חברתה של גיטה, העובדת במשמרות לילה בבית חרושת. הן שרידי משפחה יוונית גדולה שחיה באי רודוס ונשלחה עם שאר יהודי האי לאושוויץ. כשחזרו משם, לא מצאו ברודוס איש ממשפחתן, רק את הרדיו שהשכנים הטובים שמרו להן, ואיתו עלו לארץ באונייה "חביבה רייך". רבקה מתקנת בגדים שחנה מביאה לה; אחרי שריקה מחזרים אברם, בעל המכולת ה"מסודר", אלמן ואב לבן, ויזהר הצבר, קיבוצניק צעיר, יפה בלורית ותואר.

שיכון העולים, על דירותיו הזעירות וקירותיו הדקיקים שהכול שומעים הכול דרכם, הוא כור ההיתוך מכורח המציאות. הדור הבוגר, האמהות, נאחז ברסיסי זיכרונות ובים געגועים לעולם שאיננו עוד; הצעירים מבקשים להתערות אבל גם להמשיך מסורות, והילדים רוצים להיות יותר צברים מצברים. וכל זה רוחש ומתקיים במציאות שמחייבת שיתוף פעולה, שתובעת סוג של השלמה וכופה לפעמים ידידות וקרבה לגמרי לא טבעיות. יש לא מעט עוינות, סמויה וגלויה, בין שתי הנשים המבוגרות שהן לכאורה שותפות, אבל כל אחת בדרכה - האחת בגלוי והשנייה בסמוי - מתנשאת על שכנתה, חשדנית כלפיה ומבקשת להתבדל ממנה. הן ביחד, אבל לחוד.

חנה, סוחרת בנשמתה ובהווייתה, היא אישה קשה, מרת נפש, שכל יום, כל רגע, הוא מלחמה קטנה מבחינתה. היא חיה על מזוודות, משוכנעת שעוד תמצא את בעלה, שרק מכורח נסיבות שאינן אשמתו יצא שנטש את משפחתו, וכשתמצא - יתגשם החלום היחיד שהיא מרשה לעצמה לטפח: החלום שיענקל ייקח את כולם לאמריקה. רבקה הרבה יותר רכה כלפי חוץ, לכאורה משלימה עם המציאות החדשה, אבל בעצם נרדפת בידי רוחות הרפאים של בני משפחתה ואינה מפסיקה לחכות להם, גם לא במובן הממשי: היא מדברת עליהם ואליהם, עורכת לכבודם שולחן ולא מוכנה בכלל לשקול אפשרות שאולי לא יגיעו. שתי הנשים יושבות יום-יום ביחד ליד המקלט ומאזינות למדור לחיפוש קרובים שממנו, משוכנעות שתיהן, תבוא ישועתן.

ובין מדור למדור יש מריבות ותככים, אהבה חדשה פורחת, כולם חוששים מהפקחים של דב יוסף ושני הילדים שבסיפור, אביחי, בנם של ניסן וגיטה, וחברו, הבן של אברם המכולתניק שמחזר אחרי שריקה, מוקסמים-משתאים מהרדיו כדרכם של ילדים, ואינם מבינים איך האנשים בו ייצאו מהקופסה. וככה הם מפרקים אותו יום אחד כמעט למוות, בניסיון לפתור את התעלומה.

סמל בחרה למקד את העלילה במשפחות ניצולים מקהילות פחות מדוברות (רומניה ורודוס), ובשיאו-סופו של הסיפור מגשימה לגיבוריה משהו מהחלום היחיד שנותר להם. אבל המימוש הוא גם סוג של שבר, שמדגיש שוב את הצורך ואת הכוח שהאנשים האלה מצאו בעצמם, להתחיל מחדש במדינה החדשה.

יהלי ברגמן ביים דרמה תקופתית-משפחתית שגיבוריה רובם גיבורות, ומרכזיות בהן חנה ורבקה, שאותן מגלמות שתי שחקניות שיודעות למלא את המסך בנוכחותן. לבנה פינקלשטיין שובה כרבקה, האישה עם השקט-לכאורה שעוצר מאחוריו סערה שמבצבצת פה ושם, בשמחה שהיא נאבקת לשמר, גם אם בניצוצות קטנים. יונה אליאן-קשת מעולה כחנה מרת הנפש שנעה בין יידיש לעברית, ומעצבת היטב בכל משפט, מבט ושתיקה טעונה אישה מניפולטיבית בלי הפסקה, סוג של פרינצסה שלא מבינה כי כבר מזמן סגרו לה את הנסיכות.

"דבר על מקום המצאם", דרמה ישראלית מקורית, ערוץ 1, יום ג', 16.4 (מוצאי יום העצמאות), 22:30. תסריט: נאוה סמל; בימוי: יהלי ברגמן; צילום: עדי ששון; עריכה: זהר סלע; מוזיקה ועיצוב פסקול: אסיף צחר; הפקה: אמיר הראל. אורך הסרט: 55 דקות. משתתפים: יונה אליאן-קשת, לבנה פינקלשטיין, יחזקאל לזרוב, הילה פלדמן, רותם זיסמן, יפתח אופיר, אבי גרייניק ואחרים.